

ЩИГОЛЬ

Ганна Станіславівна,
старший науковий співробітник
відділу науково-методичної
роботи та реферування
Національної наукової
сільськогосподарської бібліотеки
НААН України
(м. Київ)

ПРОФЕСОР Д.Ф. ЛИХВАР ТА ДІЯЛЬНІСТЬ НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ ЗЕМЛЕРОБСТВА І ТВАРИННИЦТВА ЗАХІДНИХ РАЙОНІВ УРСР (1956–1959)

Метою даного дослідження є комплексне висвітлення методом історико-наукового аналізу становлення та діяльності Науково-дослідного інституту землеробства і тваринництва західних районів УРСР під керівництвом професора Д.Ф. Лихваря (1956–1959). Визначено передумови та особливості розбудови установи, формування основних напрямів досліджень та перші досягнення колективу, очолюваного професором Д.Ф. Лихварем. Висвітлено внесок ученого в організацію діяльності інституту, що проявився в розширенні кола наукових досліджень шляхом створення нових відділів і лабораторій та у комплектуванні наукових кадрів, що забезпечило належну ефективність роботи новоствореного Науково-дослідного інституту землеробства і тваринництва західних районів УРСР.

Целью данного исследования является комплексное освещение методом историко-научного анализа становления и деятельности Научно-исследовательского института земледелия и животноводства западных районов УССР под руководством профессора Д.Ф. Лихваря (1956–1959). Определены предпосылки и особенности развития учреждения, формирование основных направлений исследований и первые достижения коллектива, возглавляемого профессором Д.Ф. Лихварем. Освещены вклад ученого в организацию деятельности института, который проявился в расширении круга научных исследований путем создания новых отделов и лабораторий, а также в комплектовании научных кадров, что обеспечило надлежащую эффективность работы новообразованного Научно-исследовательского института земледелия и животноводства западных районов УССР.

The purpose of this study is comprehensive coverage by historical and scientific analysis of the formation and function of Scientific and Research Institute of Farming and Animal Husbandry of USSR Western Regions under the leadership of Professor D.F. Lihvar (1956-1959). Preconditions and specialties of institution's building, forming the main areas of research and first achievements of the team, led by Professor D.F. Lihvar, were determined. Scientist's contribution to the organization of the Institute, manifested in expanding the range of research through the creation of new departments and laboratories, including cattle, pigs, sheep, poultry and artificial insemination, and in completing of scientific personnel, which ensured proper performance of the newly established Scientific and Research Institute of Farming and Animal Husbandry of USSR Western Regions.

Інститут сільського господарства Карпатського регіону Національної академії аграрних наук є головним науково-дослідним центром рослинництва і тваринництва Західної України. Установа має більш ніж півстолітню історію, починаючи з 1945 р., коли Постановою Раднаркому СРСР від 21.03.1945 р. № 36-10 і Постановою Раднаркому УРСР від 12.05.1945 р. № 775 було створено Львівську науково-дослідну станцію рільництва [1]. У червні 1951 р. засновано Інститут агробіології (філіал Академії наук УРСР), покликаний розширити теоретичну базу агробіологічної науки і вирішувати питання сільськогосподарського виробництва у західних областях України. Саме ці дві установи стали основою Науково-дослідного інституту (НДІ) землеробства і тваринництва західних районів УРСР (нині – Інститут сільського господарства Карпатського регіону НААН), першим директором якого був член-кореспондент УАСГН професор Д.Ф. Лихвар, чие ім'я несправедливо забуте сучасниками установи.

Діяльність ученого на цій посаді не висвітлювалася науковцями, лише автори довідкових видань, зокрема Н.В. Чувікіна [2], В.А. Вергунов [3], подають біографію Д.Ф. Лихваря, зазначаючи його участь у створенні та організації наукової діяльності Інституту агробіології АН УРСР та Інституту землеробства і тваринництва західних районів УРСР. Тому метою нашого дослідження є комплексне висвітлення становлення та діяльність НДІ землеробства і тваринництва західних районів УРСР під керівництвом професора Д.Ф. Лихваря. Відповідно до поставленої мети нами визначено

наступні завдання: на основі архівних та опублікованих матеріалів дослідити діяльність НДІ землеробства і тваринництва західних районів УРСР під керівництвом професора Д.Ф. Лихваря, оцінити його внесок у становлення та організацію наукової діяльності установи.

Постановою Президії Академії наук УРСР від 17 квітня 1953 р. (протокол № 17) з метою поліпшення роботи Інституту агробіології Львівського філіалу АН УРСР призначено на посаду директора установи Д.Ф. Лихваря [4, арк. 255], залишивши за ним у Ботанічному саду АН УРСР керівництво темою «Введення у культуру черсака в Україні» та розділами роботи з технічними і лікарськими рослинами за темою «Створення зелених насаджень Ботанічного саду АН УРСР».

В 1956 р. відбулася чергова реорганізація системи наукових установ з сільського господарства в союзному масштабі. Були створені обласні сільськогосподарські дослідні станції і зональні інститути. Частина інститутів сільськогосподарського і лісівничого профілів Академії наук були так чи інакше реорганізовані і вилучені зі складу академії. Інститут агробіології планувалось об'єднати з Львівською науково-дослідною станцією рільництва, і на цій базі створити Львівську обласну сільськогосподарську дослідну станцію. Як згадував Д.Ф. Лихвар, дізнавшись про це, він склав листа в ЦК КПРС, в якому запротестував проти ліквідації Інституту агробіології, що фактично відміняло постанову ЦК ВКП(б) від 1951 р. про надання допомоги західним областям України в розвитку науки і підготовці наукових кадрів з корінного населення [5]. У зв'язку з цим проект Міністерства сільського господарства УРСР про реорганізацію наукових установ з сільського господарства в Україні був повернутий до Києва. Наступною спробою Міністерства реорганізації було внесення до проекту «Науково-дослідного інституту землеробства і тваринництва західних районів УРСР» як зонального, підпорядкувавши йому мережу обласних державних сільськогосподарських дослідних станцій Дрогобицької, Тернопільської, Станіславської, Чернівецької і Закарпатської областей з усіх галузей сільськогосподарської науки і – Рівненської,

Волинської – тільки з тваринництва, у Львівській області Інститут виконував функції державної сільськогосподарської дослідної станції. Таким чином, Постановою ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР № 253 від 14 лютого 1956 р. на базі Інституту Агробіології АН УРСР, Львівської науково-дослідної станції рільництва Міністерства сільського господарства УРСР і радгоспу «Львівський» у системі УАСГН було створено Науково-дослідний інститут землеробства і тваринництва західних районів УРСР [6, арк. 1]. Разом з тим, постало питання про директора новоствореного інституту, оскільки для Д.Ф. Лихваря директорські обов'язки, за його словами, були обтяжливими. Обком КП України вніс у ЦК КПУ пропозицію про те, щоб інститут очолив колишній директор Львівської дослідної станції рільництва Е.Г. Балута. У ЦК КПУ цю пропозицію відхилили і запропонували Д.Ф. Лихварю очолювати інститут впродовж 1–2 років, за які мало бути підбрано відповідну кандидатуру на цю посаду. Наказом МСГ УРСР № 218-к від 14 травня 1956 р. Д.Ф. Лихваря призначено директором новоствореного інституту [4, арк. 236].

Складові частини нової установи не були достатніми для забезпечення такої структури, яка б давала можливість успішно виконувати завдання зонального інституту, яким він мав стати. Д.Ф. Лихвар наполягав на залученні додаткових штатів і кадрів, особливо для роботи в галузі тваринництва, оскільки цей напрям на заході України був і мав стати в майбутньому провідною галуззю сільського господарства. Д.Ф. Лихвар наголошував на потребі створення в інституті кількох відділів і лабораторій тваринництва: великої рогатої худоби, свинарства, вівчарства, птахівництва і штучного запліднення, які ученому вдалося організувати, та створення належної виробничої бази, яка нажалі надана не була.

За період керівництва Д.Ф. Лихваря у новоствореному інституті збільшилась кількість наукових відділів. В Інституті агробіології АН УРСР було 9 відділів і лабораторій, а в складі Львівської науково-дослідної станції рільництва – 6 відділів і лабораторій. Внаслідок злиття цих двох установ в 1956 р. в новоутвореному інституті працювало 12 відділів та лабораторій. За

наступні 3 роки кількість відділів та лабораторій збільшувалась головним чином, за рахунок структурних одиниць тваринницького профілю. Так, в 1956 р. в складі інституту був один відділ тваринництва та лабораторія біохімії сільськогосподарських тварин, а вже до 1959 р. створено відділи: 1) великої рогатої худоби, 2) свинарства, 3) вівчарства і дрібного тваринництва; лабораторії: 1) годівлі сільськогосподарських тварин, 2) зоогієни сільськогосподарських тварин, 3) штучного осіменіння сільськогосподарських тварин. Лабораторію біохімії сільськогосподарських тварин реорганізовано на відділ біохімії сільськогосподарських тварин. Крім того, у 1957 р. створено відділ меліорації та боротьби з ерозією ґрунтів і лабораторією технології сільськогосподарських продуктів, а в 1958 р. організовано відділ наукової інформації [6, арк. 2].

Таким чином, станом на 1.04.1959 р. у структуру інституту входило 19 наукових відділів і лабораторій з загальною кількістю співробітників 160 чоловік, у тому числі: наукових співробітників – 77, науково-допоміжного персоналу – 57, адмінгосподарського персоналу – 26. У складі наукових співробітників інституту були 4 члени-кореспонденти АН УРСР і УАСГН 8 докторів наук та 33 кандидати наук. Більшість відділів та лабораторій інституту були укомплектовані висококваліфікованими спеціалістами, не вистачало лише кадрів тваринницького профілю, зокрема, із птахівництва і свинарства.

Забезпечення належної ефективності роботи новоствореного Науково-дослідного інституту землеробства і тваринництва західних районів УРСР вимагало значного поповнення штату і особливо кадрами науковців. Для цього треба було забезпечити новоприбулих фахівців квартирами, яких інститут не мав. Д.Ф. Лихвар виклопотав десять квартир і поселив у них: керівника відділу селекції, кандидата сільськогосподарських наук К.В. Малушу і старшого наукового співробітника цього відділу Л. Вернидуб, звідувача відділу овочівництва і картоплярства, професора і члена-кореспондента АН УРСР О.М. Фаворова, старшого наукового співробітника з овочівництва, очільника відділу землеробства, доктора сільськогосподарських наук В.І. Дуку, керівника

відділу меліорації, кандидата сільськогосподарських наук А.І. Гуменюка, спеціаліста з кліщів, кандидата сільськогосподарських наук К. Згерську, а також кандидатів наук А.О. Павлова, П.П. Гончаренка і В.М. Анісімова. Про ставлення Д.Ф. Лихваря на посаді директора до цінних кадрів можна зробити висновок із спогадів його колеги І.К. Котка: «Данило Федорович уважно вислухав мене і погодився прийняти мене на роботу у свій інститут. У мене вже була сім'я, а квартир вільних не було. Та Данила Федоровича це не зупинило. Він тут же при мені визвав свого заступника з виробництва і наказав йому переобладнати червоний ленінський куток на дві квартири, одну з яких (3-х кімнатну) віддати мені. Відважитись на такий крок при тодішньому обов'язковому ідолопоклонінні могла тільки надзвичайно смілива людина» [7, с. 47]. Більшість цих учених згодом створили власні наукові школи, що збагатили наукову спадщину установи.

Для решти відділів і лабораторій Д.Ф. Лихвар зміг залучити на роботу необхідні кадри на місці, з числа львівських учених [5]. Успішне комплектування науковими кадрами новоствореного інституту дало можливість своєчасно розпочати дослідження майже за всіма напрямками сільськогосподарської науки [4, арк. 244 (зв.)].

Чимало праці колективу на чолі з Д.Ф. Лихварем було покладено на реорганізацію і зміцнення підпорядкованих інститутів дослідних станцій: Івано-Франківської, Гірсько-Карпатської, Закарпатської, Тернопільської, Волинської, Рівненської, Чернівецької та Дрогобицького дослідного поля. Довелось частину наявних кадрів в інституті відрядити зі Львова на ці станції, хоч у самому закладі кваліфікованих спеціалістів не вистачало.

В інституті успішно здійснювалась підготовка наукових кадрів, зокрема за досліджуваний період було захищено 2 докторські і 5 кандидатських дисертацій, збільшилася кількість здобувачів з 6 чол. (1956) до 40 чол. (1959), серед яких були голови колгоспів та радгоспів, що сприяло впровадженню наукових досягнень у практичну діяльність господарств.

З метою підвищення рівня кваліфікації наукових співробітників та науково-допоміжного персоналу надавались відрядження на різні курси, семінари, наради в Москву, Ленінград, Київ, Харків, Тбілісі та інші наукові центри Радянського Союзу. В 1957 р. в інституті організовано постійно діючий семінар, на якому доповідали наукові співробітники інституту та інших наукових установ та учбових закладів країни, зокрема професор М.О. Тюленєв (Київ), професор Х.О. Пісарков (Ленінград) та інші [6, арк. 4].

Щоб уникнути небажаних суперечок в майбутньому про досягнення колективів об'єднаних наукових установ, Д.Ф. Лихвар склав об'єднаний звіт про роботу Інституту агробіології і дослідної станції рільництва за 1956 р. у порівнянні з попередніми роками, і видав його окремою книжкою невеликим тиражем [5].

За час керівництва Д.Ф. Лихваря розширено тематику інституту, до якої у 1957 р. входило 9 проблем, 35 тем і 58 розділів, у 1958 р. кількість тем збільшилась до 37, а розділів до 108 за рахунок тем новоутворених відділів і лабораторій. У 1959 р. інститут працював над тематикою, яка включала 10 проблем, 35 тем і 107 розділів: 1) Розвиток продуктивних сил сільського господарства західних районів УРСР (1 тема, 2 розділи); 2) Розробка системи землеробства для західних районів УРСР (9 тем, 30 розділів); 3) Створення нових високопродуктивних сортів важливіших сільськогосподарських культур для західних районів України та відтворення еліти районованих сортів (6 тем, 15 розділів), керівником та виконавцем більшості розділів був сам Д.Ф. Лихвар; 4) Розробка заходів із забезпечення картоплею та овочами потреб населення західних районів УРСР (2 томи, 10 розділів) [8]; 5) Поширення садівництва і виноградарства в західних районах УРСР та підвищення їх продуктивності (1 тема, 2 розділи); 6) Підвищення продуктивності громадського тваринництва в західних районах УРСР (9 тем, 23 розділи); 7) Створення міцної кормової бази для громадського тваринництва західних районів УРСР (3 теми, 10 розділів); 8) Вирощування проміжних культур в західних областях УРСР (1 тема, 2 розділи) [9]; 9) Шкідники і хвороби сільськогосподарських рослин в західних

районах УРСР і заходи боротьби з ними (2 теми, 9 розділів); 10) Комплексна механізація і електрифікація виробничих процесів у тваринництві та птахівництві (1 тема, 4 розділи) [6, арк. 5]. Поряд з темами, включеними до проблемно-тематичного плану, інститут систематично працював над розробкою багатьох позапланових тем за окремими завданнями республіканських і обласних директивних організацій, Міністерства сільського господарства і Президії УАСГН.

За три роки роботи науковцями інституту проведено дослідження рівня, динаміки, географії, структури і шляхів зниження собівартості сільськогосподарської продукції в колгоспах західних областей УРСР; розроблено систему ведення господарства на прикладі колгоспу «Зоря комунізму» Глинянського району, складено методику і нормативи для проведення аналогічної роботи у всіх інших колгоспах області, зібрано матеріали для характеристики виробничих сільськогосподарських зон і типів кормової бази Львівської області, проведено планування собівартості в опорних колгоспах Львівської області. Співробітниками підведено підсумки досліджень із обробітку ґрунту на основі пропозицій Т.С. Мальцева, проведено дослідження із системи ротації сівозмін, системи обробітку ґрунту, системи удобрення в польових сівозмінах; вивчено ресурси місцевих добрив (незвиські фосфорити, торф, сирі калійні солі) в західних областях УРСР та розроблено шляхи раціонального використання під різні сільськогосподарські культури. Досліджено осушувальну дію старих гончарно-дренажних систем у колгоспах Львівської області та рекомендовано заходи з їх поліпшення і дальшого використання, а також – із поширення гончарного дренажу в західних областях УРСР. Вивчено причини низької продуктивності осушених земель Львівської області і розроблено заходи із підвищення їх продуктивності та покращення методів освоєння. Вивчено вплив ерозії на врожай сільськогосподарських рослин. Розроблено агротехніку вирощування високих врожаїв кукурудзи, застосування якої дає можливість одержувати 1 000 і більше центнерів зеленої маси з гектара; опрацьовано агротехніку вирощування ярої і озимої пшениці;

розроблено агротехніку насінництва кормового люпину в західних областях УРСР; розроблено агротехнічні основи вирощування озимого ячменю в Львівській області; закінчено дослідження із поліпшення насінневого матеріалу картоплі шляхом заміни місць і умов вирощування [6, арк. 6–7].

Значний обсяг роботи було здійснено співробітниками інституту у галузі селекції [10]. Зокрема, виведено і передано в державне сортовипробування 2 сорти озимого ячменю «Паллідум 48» і «Щирецький». Обидва сорти дають високі врожаї і є більш зимостійкими, посухостійкими, стійкими проти полягання та проти ураження летючою сажкою і гельмінтоспориозом в порівнянні з іншими сортами. Виведено сорт озимої пшениці «Галицька», який районовано в 1957 р. для Полісся Львівської області. Крім того виведено і передано в попереднє державне сортовипробування сорти озимої пшениці: «Лютесценс 15», «Львівська 15», «Львівська 8», «Львівська 38». Всі вони за врожаєм зерна перевищували раніше районований сорт Еритроспермум 17 на 15–20%. Виведено і районовано в 1956 р. в Тернопільській області сорт ярої пшениці «Новоподільська»; сорт розмножувався і випробувався на сортодільницях в більшості областей УРСР, а також в Кустанайській, Томській і Омській областях, в Алтайському і Краснодарському краях. Інститутом землеробства і тваринництва західних районів УРСР було вирощено і передано в держресурси 50 ц еліти цього сорту. Виведено і передано в державне сортовипробування 2 нових сорти проса: «Борщовицьке» та «Пикуловицьке поліпшене», які за врожайністю та якістю продукції перевищують сорти Харківське 536, Вінниківське та Перемишлянське, районовані в західних областях УРСР. Виведено та передано в державне сортовипробування новий сорт кінського бобу «Бурштинський 56», що характеризується високою продуктивністю, зокрема він забезпечує в 2–3 рази вищі врожаї зерна, збір білка та вихід кормових одиниць в порівнянні з кормовим люпином та горохом. Крім того, при використанні його як підтримуючої культури при вирощуванні вики на зерно він забезпечує підвищення врожаю насіння вики на 50–60%. Виведено і передано в державне сортовипробування новий сорт картоплі

«Львівська б», який відноситься до групи ранніх ракостійких сортів і за врожайністю бульби перевищує районовані сорти картоплі на 25–30%. Виведено і передано в державне сортовипробування новий сорт синіх баклажанів «Львівський 36». За досліджуваний період проводилось розмноження раніше виведеного і переданого в державне сортовипробування гібриду кукурудзи ЛС–4 в дослідному господарстві інституту та на Одеській сортодільниці Львівської області. Проведено вивчення місцевих і селекційних сортів конюшини червоної, а також місцевих сортів гречки всіх західних областей УРСР, а шляхом міжвидової гібридизації одержано два перспективних номери. Було підготовлено для конкурсного сортовипробування скоростиглий номер кукурудзи (для Рівненської та Волинської областей) та розпочато вивчення гібридів силосного напрямку для раннього роздільного силосування [6, арк. 7–9].

Разом з тим, лабораторією технології сільськогосподарських продуктів розроблено методику прискореного кількісного визначення білку в зернах кукурудзи і кінського бобу, в бульбах картоплі і в молоці. Закінчено дослідження написано монографії з цитоембріології жита.

У 1959 р. співробітниками інституту закінчено роботу із вивчення тогочасного стану природних кормових угідь лісостепових районів західних областей УРСР; а також зібрано матеріал для розробки типологічної класифікації досліджень угідь, уточнення меж природних районів та закономірності розподілу угідь на території західних областей УРСР. Науковцями розроблено шляхи створення та використання культурних довготривалих пасовищ та основи агротехніки проміжних посівів.

За досліджуваний період науковцями інституту досягнуто значних результатів із впровадження досягнень науки і передового досвіду, спрямованих на поширення посівних площ і піднесення врожайності кукурудзи, озимого ячменю, пшениці; на збільшення виробництва і поліпшення використання місцевих добрив; на збільшення виробництва та здешевлення

продукції овочевих культур тощо. Збільшено кількість тем, які впроваджувались у виробництво: з 3 (1956), до 18 (1959).

Запровадження в колгоспне виробництво розробленої інститутом агротехніки вирощування високих урожаїв кукурудзи дало можливість різко підвищити врожайність цієї культури в зоні діяльності інституту. Так, в 1955 р. середній врожай зеленої маси кукурудзи по Львівській області становив лише 86 ц/га, а в 1957 р. – 179 ц/га, то в 1958 р. в середньому по області з площі 21 тис. га зібрано по 497 ц/га. Ще кращих наслідків домоглися окремі райони, колгоспи та передовики, зокрема, у колгоспах Золочівського району зібрано по 842 ц, в підшевному Глинянському – 718 ц, Краснянському – по 649 ц, Оському – по 652 ц, Буському – по 557 ц зеленої маси кукурудзи з 1 гектара. Більше ніж по 1000 ц зеленої маси кукурудзи з 1 гектара зібрали 10 колгоспів та 160 ланок Львівської області [6, арк. 14].

У результаті вжитих заходів із впровадження у виробництво результатів роботи з підвищення врожайності ярої пшениці в 1957 р. тільки по Львівській області було посіяно 14 тис гектарів цієї культури або майже в два рази більше, ніж в 1956 р. Значну увагу інститут приділив впровадженню в колгоспне виробництво озимого ячменю і кормового люпину на зерно. В 1957 р. під урожай 1958 р. було посіяно в колгоспах області 1560 га озимого ячменю або в шість разів більше, ніж в 1956 р. Під урожай 1959 р. посіяно 6000 га озимого ячменю, в тому числі поліпшеним місцевим сортом «Щирецький» – 2000 га. Про необхідність збільшення посівів озимого ячменю в колгоспах Львівщини була написана доповідна записка і передана МСГ УРСР та керівним організаціям області. Внаслідок рекомендованих інститутом агрозаходів із впровадження кормового люпину на зерно, площа під цією культурою в 1958 р. в західних областях зросла до 35,6 тис.га, проти 5,9 тис.га в 1955 році. Як показав досвід колгоспів, кормовий люпин на дерново-підзолистих ґрунтах забезпечує по 15–18 ц зерна або 250–350 ц зеленої маси з 1 гектара [6, арк. 15].

Запровадження зеленого конвеєру та посіву проміжних культур в колгоспах зони діяльності інституту, зокрема, Львівської області, дало

можливість значно збільшити виробництво зелених кормів, що в свою чергу вплинуло на збільшення удоїв молока на одну фуражну корову. Так, в 1956 р. було надано – 1780 кг, а в 1957 р. – 2200 кг, то в 1958 р. – 2228 кг молока на 1 фуражну корову [6, арк. 15].

За дорученням Львівського ОК КП України в серпні 1957 р. інститутом розроблено конкретні заходи із підвищення продуктивності тваринництва в колгоспах Лопатинського району. У результаті вжитих заходів у районі значно поліпшилась робота на тваринницьких фермах та підвищилось виробництво молока і м'яса в колгоспах, що сприяло переходові району в число передових. Інститутом надано допомога колгоспу ім. Лесі Українки Кранянського району із збільшення виробництва свинини (розроблено заходи із поліпшення вирощування поросят, впровадження турової системи опоросів, правильної організації відгодівлі свиней). Подібні заходи із збільшення виробництва свинини розроблені для колгоспу Перемога, Глинянського району, Львівської області [6, арк. 16].

З метою надання практичної допомоги із розробки системи ведення сільськогосподарського виробництва в інституті проведений спеціалізований семінар, у якому взяли участь понад 100 працівників дослідних установ, ВУЗів, технікумів, Обласного управління сільського господарства та працівників колгоспів зони діяльності інституту.

В 1957 р. на виконання постанови Ради Міністрів УРСР від 8 вересня 1956 р. при НДІ землеробства і тваринництва західних районів УРСР було організовано експедицію з дослідження ґрунтів, до складу якої входило 7 ґрунтознавчих партій (3 працювало в Львівській, 2 – в Станіславській, 2 – в Закарпатській областях). Лабораторне дослідження ґрунтів проводилося у трьох лабораторіях експедиції (Львів, Коломия, Берегово). За період 1957–1959 рр. ґрунтознавчі партії обстежили ґрунти на площі 1637,4 тис. га, а також природні кормові угіддя на площі 475,2 тис. га. Лабораторії експедиції за період двох років зробили 82,6 тис. різних аналізів ґрунтів. Матеріали експедиції було опрацьовано та на їх підставі складено і передано господарствам рекомендації з правильного використання

земель у колгоспах. Крім цього експедицією було заплановано на 1969 р. проведення дослідження ґрунтів та природних кормових угідь на площі 445,8 тис. га в Хмельницькій області [6, арк. 45].

Д.Ф. Лихварю вдалося досягти значних успіхів організації галузі тваринництва в інституті. Спеціалістами із тваринництва розроблено заходи із підвищення молочності та жирномолочності чорнорябої породи [11], а також способи застосування сірковмісних сполук для підвищення жирномолочності великої рогатої худоби [12].

Прийнявши у результаті реорганізації радгосп «Львівський», у складі якого було 5 невеликих господарств, НДІ землеробства і тваринництва західних регіонів УРСР не отримав від нього жодної тварини, оскільки все поголів'я належало до категорії, заготовленої державою на м'ясо. Використовуючи зайві обігові кошти, які склалися внаслідок об'єднання балансів трьох установ: Інституту агробіології, Львівської науково-дослідної станції рільництва і радгоспу «Львівський» – Д.Ф. Лихвар розпочав створення поголів'я тварин з самого початку. Ці кошти були використані для закупівлі річних теличок у господарствах молочниць, які поставляли молоко населенню м. Львова. Враховуючи те, що молочниці десятками років добирали високоудійних корів здебільшого за нащадками, Д.Ф. Лихвар, створивши комісію з зоотехніків, доручив їй придбати 300 голів теличок неодмінно у молочниць, які мали високоудійних корів, і забезпечити належну документацію на кожну закуплену теличку. У такий спосіб учені змогли зберегти наслідки багаторічного добору великої рогатої худоби приміськими молочницями і продовжити його вже на науковій основі. Середні надої від корів, що виростили з цих теличок, після першого отелення становили близько 4 тис. кг за лактацію, а після четвертого отелення значна частина їх потрапила в елітну категорію з надоями 5–7 тис. кг молока за лактацію [5].

Для вивчення питань годівлі великої рогатої худоби було створено невеличку ферму близнят на 30 пар корів, у закупівлю яких був залучений

майже увесь зооветеринарний персонал Львівської області. Ця ферма, на жаль, не була використана з належною ефективністю.

Окрім створених відділів, на вимогу Міністерства сільського господарства УРСР у 1957 р. в інституті організовано станцію з племінної роботи і штучного запліднення сільськогосподарських тварин, яка включала 37 пунктів з штучного запліднення корів і 40 пунктів з штучного запліднення овець, а також стала виробничою базою для створення в установі лабораторії штучного запліднення. Такі ж станції штучного запліднення були створені на всіх обласних дослідних станціях, підпорядкованих інституту. Впродовж року спеціалістами станції було підготовлено 100 техніків з штучного запліднення сільськогосподарських тварин та проведено значну роботу в колгоспах з організації пунктів штучного запліднення сільськогосподарських тварин, в забезпеченні господарств апаратурою, матеріалами і дезінфікаційними засобами, у проведенні обліку штучного запліднення.

Д.Ф. Лихвар ініціював зосередження дослідної роботи зі свинями в господарстві «Вишневець», де були належно оснащені свинарники. Питання годівлі свиней довелось досліджувати на свинопоголів'ї великої білої породи, а питання удосконалення – на поголів'ї місцевої білої довговухої свині. Впродовж року свиноферми були остаточно укомплектовані і дослідна робота з ними розпочата.

Жодна установа, що увійшла до складу інституту, не мала овечої ферми. Дослідну роботу з вівцями довелось зосередити на Гірно-Карпатській дослідній станції, де воно провадилося уже близько десятка років. Проте завдання роботи з вівцями на цій станції полягало в поліпшенні місцевої гірської вівці «Рацька» шляхом гібридизації з адигейськими плідниками, щоб одержувати більші настриги шерсті з властивостями, придатними для виробництва килимів. Гібриди місцевої вівці з цигаями справді відповідали за настригами і якістю шерсті цим вимогам, але за станом здоров'я поступалися місцевим вівцям, і це стало головною проблемою науковців, які проводили роботу з вівцями.

Розпочата робота з гусьми мала два завдання: на основі сірої роменської породи гусей планувалося створити місцеву породу, придатну для утримання в природних умовах західних областей України, а на основі дрібної місцевої багатояйценоської породи Закарпаття, що мала назву Китайської, створити породу, яка б могла стати за виробництвом яєчної маси близькою до курей яйценосних порід, використовуючи влітку, весною і восени пасовищні корми на луках і водоймищах [5].

НДІ землеробства і тваринництва західних районів УРСР, працюючи над вирішенням проблем, що були загальними для всіх науково-дослідних установ та навчальних закладів західних районів УРСР і більшості інститутів УАСГН, підтримував тісні зв'язки з іншими установами. З різних тем науково-дослідної роботи інститут у 1956–1959 рр. координував свою роботу з обласними державними сільськогосподарськими дослідними станціями, Львівськими сільськогосподарським та зооветеринарним інститутом, Львівським, Чернівецьким і Ужгородським державними університетами, відділом економіки інституту суспільних наук АН УРСР, науково-дослідним інститутом тваринництва Лісостепу і Полісся, Українським НДІ механізації та електрифікації сільського господарства, Українським НДІ овочівництва і картоплі, Українським НДІ захисту рослин, Українським НДІ фізіології рослин, Українським НДІ економіки і організації сільського господарства, Всесоюзним НДІ цукрових буряків, Всесоюзним НДІ кукурудзи, Всесоюзним інститутом льону, інститутом зоології АН УРСР, з Чернігівською сільськогосподарською дослідною станцією, а також з Облуправлінням сільського господарства західних областей УРСР. Крім того, специфіка завдань, поставлених перед інститутом, активувала підтримку тісних зв'язків із Всесоюзним інститутом рослинництва, Інститутом географії АН СРСР, Інститутом ґрунтознавства АН СРСР, Інститутом зоології АН Грузинської РСР, Інститутом паразитології АН СРСР, Всесоюзним Інститутом гельмінтології ім. Скрябина, Латвійським НДІ землеробства (м. Рига), Латвійським НДІ тваринництва і ветеринарії (м. Рига), Естонським НДІ тваринництва і ветеринарії (м. Тарту), Українським НДІ

садівництва, Вендравською науково-дослідною станцією тваринництва (м. Вендра), Ійчевською селекційною дослідною станцією (м. Ійчева). Наукові співробітники Інституту брали участь як доповідачі в наукових конференціях і нарадах, які проходили в Києві, Ленінграді, Львові, Ужгороді, Харкові, Одесі та інших містах [6, арк. 41–45].

Як вже зазначалось, інститут здійснював методичне керівництво науково-дослідною роботою Дрогобицької, Станіславської, Чернівецької, Закарпатської, та Тернопільської обласних державних сільськогосподарських дослідних станцій з усіх галузей сільськогосподарської науки, а Волинської і Рівненської – з тваринництва.

Д.Ф. Лихвар сприяв міжнародному співробітництву НДІ землеробства і тваринництва західних районів УРСР з науковими установами інших країн з метою ознайомлення з найновішими зарубіжними науковими досягненнями. Зокрема, в 1957 р. Д.Ф. Лихвар в складі Радянської сільськогосподарської делегації відвідав НДР (наказ МСГ СРСР № 84-к від 5 лютого 1957 р.) [4, арк. 240], метою цього відрядження було ознайомлення зі станом і розвитком сільського господарства та обмін досвідом роботи між колгоспами і сільськогосподарськими виробничими коопераціями НДР і Радянського Союзу. Після повернення Д.Ф. Лихвар виступав з доповідями: «Особисті враження про роботу науково-дослідних установ по сільському господарству НДР» – перед вченими міста Києва та «Двадцять днів в Німецькій Демократичній Республіці» – перед вченими м. Львова. Крім того, було подано звіт делегації про відрядження до НДР в ЦК КПРС, а також в Раду Міністрів УРСР та в Президію УАСГН. В 1958 р. Д.Ф. Лихвар очолив делегацію науковців інституту, яка відвідала Польську Народну Республіку, де було втілено виконання вказівки ЦК КП України та Львівського обкому Компартії України, за якою інститут в 1959 р. проводив вирощування високого врожаю кукурудзи на показовій ділянці в 20 гектарів засобами і коштами інституту при застосуванні комплексної механізації при мінімальних затратах ручної праці [6, арк. 41–45].

Іншими ученими установи відвідано Швецію (1956), результатом чого стала співпраця з науковими співробітниками Свальфської дослідної станції (Швеція) Тедіним, Леваном, Мюнцінгом, а також здійснено відрядження до ЧСНР для дослідження питань з кормовиробництва (1958), Великобританію для вивчення досягнень науки з використання ізотопів і радіовипромінювань у генетиці, селекції та фізіології рослин і тварин (1959). Крім того, Д.Ф. Лихварем було подано до президії УАСГН пропозицію про обмін науковими співробітниками між інститутом та Люблинською Вищою Рільничою Школою, а директору Люблинської дослідної протиерозійної станції – про обмін інформаціями і науковими працями.

У результаті поїздок налагоджено тісні наукові зв'язки з науково-дослідними та навчальними установами, а також окремими видними науковими співробітниками НДР, ПНР, ЧНР та Швеції. Інститут одержав ряд посилок-зразків насіння овочевих культур зокрема, з Кведлінбургу (НДР) від професора Беккера та з Любліна (Польща). Надіслані зразки насіння овочевих культур були використані для роботи науковими співробітниками відділу овочівництва і плодівництва.

Зв'язки інституту поширювалися і міцнішали за рахунок обміну науковою літературою інституту з іншими установами Радянського Союзу, а також країн Народної Демократії, зокрема Академією Сільського господарства НДР, Люблинською Вищою Рільничою школою та Науково-дослідним інститутом удобрення і ґрунтознавства в Пулавах (Польща). Бібліотека інституту надсилала в обмін свої видання 400 науковим установам. Загалом за досліджуваний період фонд бібліотек інституту збільшився до 18 тис. книжкових одиниць (проти 10 тис. в 1956 р) [6, арк. 43–44].

В 1958 р. у Д.Ф. Лихваря виникли непорозуміння зі Львівським обкомом КПУ, зокрема з секретарем із сільського господарства П.С. Кошевським, з яким мав розходження в питаннях розвитку сільського господарства в гірських районах Карпат. Гірські колгоспи негативно впливали на середній рівень врожайності в області в цілому. У зв'язку з цим виникла ідея ліквідувати

колгоспи в гірських районах і перетворити їх на лісгоспи. Такої ж думки дотримувалися і в ряді інших прикарпатських областей. Д.Ф. Лихвар категорично заперечував проти цього, оскільки вважав, що завозити хліб, картоплю і овочі в гірські райони недоцільно. Непорозуміння Д.Ф. Лихваря з П.С. Кошевським розповсюджувалися і на питання про списування вторинно заболочених земель, рендзини, а також значних площ землі на схилах в нежитки, які набрали значного розповсюдження в західних областях України. Д.Ф. Лихвар вважав, що всі ці землі слід поліпшувати і оберігати від погіршення, а не списувати. У багатьох випадках списані карбонатно-перегнійні землі (рендзини) колгоспи після цього використовували під цукрові буряки та еспарцет і в такий спосіб збільшували врожайність у середньому на запланований гектар. Невеликі видатки на будівництво мостів на магістральних ровах раніше осушених земель і звичайні заходи з очищення їх від намулу відновлювали їх родючість, а боротьба з кущами на луках і схилах сприяла поліпшенню цих земель і поверненню їх до рільних чи лучних. Однак керівництво намагалося досягти зростання середньої врожайності за рахунок списування найменш родючих земель. Після постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР про збереження землі колгоспи і радгоспи в гірських районах Карпат були відновлені, а також були вжиті заходи щодо поліпшення використання меліорованих земель і карбонатно-перегнійних ґрунтів [5].

Д.Ф. Лихвар працював над питанням перенесення інституту зі Львова у приміську місцевість. Він вважав, що намагання загнати науково-дослідні установи в глухі глибинні райони є шкідливими для продуктивності роботи, як і поселення їх в чисто урбаністичному оточенні. Д.Ф. Лихвар розпочав підготовку до перенесення інституту в с. Оброшино, за 7–8 км від міста. Це питання також викликало суперечки з П.С. Кошевським. Через конфлікт з партійним керівництвом та зважаючи на намагання В.Г. Вольського очолити інститут, наприкінці 1959 р. Д.Ф. Лихвар подав заяву в Президію УСГН, Міністерству сільського господарства і у Львівській обком КПУ про звільнення від керівництва інститутом, на що одержав згоду (Постанова

Президії УАСГН, протокол № 22, § 264 від 1 жовтня 1959 р.) [4, арк. 250]. Новопризначений директор В.Г. Вольський (наказ МСГ УРСР № 1330 к від 26 листопада 1959 р.) [4, арк. 256] організував у 1960 р. перенесення інституту у с. Оброшине Пустомитівського району Львівщини і збільшення кількості відділів до 22. Згодом інститут очолив член-кореспондент ВАСГНІЛ Ф.Ю. Палфій, який організував лабораторії комбікормів (1969), технології утримання худоби (1971), біохімії сільськогосподарських тварин (1972), м'ясного скотарства (1973), безпосередньо керуючи науково-дослідною роботою новостворених структурних утворень. З 1965 р. створено республіканську редакційну колегію міжвідомчого збірника «Передгірне та гірське землеробство і тваринництво», який функціонує дотепер, а з 1971 р. – організовано випуск збірника «Кормовиробництво» [13, арк. 4–6].

З 1970 р. НДІ землеробства і тваринництва західних районів УРСР перейшов у підпорядкування ВАСГНІЛ (Південне відділення), а в 1992 р. його перейменовано в Інститут землеробства і тваринництва західного регіону УААН. В 1997 р. шляхом його об'єднання з Інститутом фізіології і біохімії тварин УААН, створено Інститут землеробства і біології тварин УААН. У 2000 р. цю установу знову роз'єднано на два інститути – Інститут землеробства і тваринництва західного регіону УААН з виконанням функцій Львівського регіонального центру наукового забезпечення АПВ та Інститут біології тварин УААН. У липні 2011 внаслідок приєднання до Інституту землеробства і тваринництва західного регіону УААН Львівської дослідної станції садівництва Інституту садівництва НААН, Західного науково-дослідного центру інженерії агротехнологічних систем ННЦ «Інституту механізації та електрифікації сільського господарства НААН», Івано-Франківського, Буковинського, Закарпатського інститутів АПВ та їх дослідних господарств установу перейменовано в Інститут сільського господарства Карпатського регіону НААН, який функціонує дотепер. Основними напрямками діяльності інституту на сучасному етапі є: створення високопродуктивних стійких до хвороб сортів сільськогосподарських культур; розробка і впровадження

раціональних енерго- та ґрунтозберігаючих технологій у землеробстві, способів боротьби з бур'янами, шкідниками і хворобами сільськогосподарських культур; виробництво і реалізація елітного насіння районуваних сортів; формування екологічно чистих лучних ценозів на основі високоврожайних сортів бобових і злакових трав; розробка прогресивних технологій заготівлі, збереження, переробки і використання кормових ресурсів; створення нових високопродуктивних порід великої рогатої худоби, свиней, овець і птиці, поліпшення їх племінних і продуктивних якостей; вдосконалення наявних і розробка нових технологій утримання, годівлі та відтворення сільськогосподарських тварин; наукове забезпечення агропромислового виробництва в Карпатському регіоні України (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська та Чернівецька обл.). Інститут занесений до Державного реєстру виробників насіння і садивного матеріалу і має право виробництва та реалізації оригінального, елітного та репродукційного насіння і садивного матеріалу: насіння сільськогосподарських культур, картопля, яблука, а також саджанці плодкових і ягідних культур. Нині інститут співпрацює з науковими установами США, Канади, Німеччини, Франції, Австрії, Польщі, Словаччини, Угорщини, Голландії, Австралії і країн СНД [14]. Аналіз наукової діяльності Інституту сільського господарства Карпатського регіону НААН дає підстави стверджувати, що основа сучасних напрямів дослідження установи була закладена колективом НДІ землеробства і тваринництва західних районів УРСР, очолюваним професором Д.Ф. Лихварем.

Таким чином, слід підкреслити, що діяльність Науково-дослідного інституту землеробства і тваринництва західних районів УРСР за керівництва Д.Ф. Лихваря була спрямована на практичне застосування наукових розробок інституту у господарствах. Успішність цих результатів та розвиток закладених ним

наукових

напрямів

на сучасному етапі, дає підстави стверджувати, що на посаді директора цієї установи учений проявив високий професіоналізм та надзвичайний талант

організатора. Вагомий внесок Д.Ф. Лихваря у підбір кадрів забезпечив належну ефективність роботи новоствореного Науково-дослідного інституту землеробства і тваринництва західних районів УРСР.

Список використаних джерел

1. *Історія створення* / Сайт Інституту сільського господарства Карпатського регіону НААН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://inagrokarpat.ho.ua/index.html>
2. *Чувікіна Н. В.* Вони будували Сад : біогр. довід. / Н. В. Чувікіна, С. В. Клименко. – К. : Цукор України, 2009. – С. 115–117.
3. *Вергунов В. А.* Історія Української академії сільськогосподарських наук (1956–1962) / В. А. Вергунов, Н. Б. Щebetюк ; УААН ; ДНСГБ ; за заг. ред. В. А. Вергунова. – К. : Аграр. наука, 2008. – С. 260.
4. Архів Інституту сільського господарства Карпатського регіону НААН, Особова справа Д.Ф. Лихваря, арк. 255.
5. *Лихвар Д.Ф.* Агрономічна хроніка / Д. Ф. Лихвар // Професор Лихвар Данило Федорович (1902–1986) : бібліогр. покажч. наук. пр. / УААН, ЦНСГБ ; уклад. : В. А. Вергунов, А. С. Щиголь ; наук. ред. В. А. Вергунов. – К., 2002. – С. 56–217.
6. *Архів* Інституту сільського господарства Карпатського регіону НААН, оп. 1, спр. 138. [Довідка про Науково-дослідний Інститут землеробства і тваринництва західних районів УРСР. 1959 р.], 51 арк.
7. *Котко І. К.* Мої спогади про Данила Федоровича Лихваря / І. К. Котко // Професор Лихвар Данило Федорович (1902–1986) : бібліогр. покажч. наук. пр. / УААН, ЦНСГБ ; уклад. : В. А. Вергунов, А. С. Щиголь ; наук. ред. В. А. Вергунов. – К., 2002. – С. 47.
8. *Особливості* агротехніки картоплі й овочів у західних районах УРСР : пр. НДІ землеробства і тваринництва західних районів УРСР / відп. ред. Д. Ф. Лихвар. – К. : Вид-во УАСГН, 1959. – Т. 11. – 117 с.
9. *Вирощування* проміжних культур на Україні / УАСГН, НДІ землеробства і тваринництва західних районів УРСР ; редкол. : Д. Ф. Лихвар [та ін.] – Львів, 1958. – 131 с.
10. *Селекція і насінництво* сільськогосподарських рослин / НДІ землеробства і тваринництва західних районів УРСР : зб. наук. пр. ; редкол. : Д.Ф. Лихвар (голов. ред.) [та ін.] – К. Вид-во УАСГН, 1959. – Т. 11. – 107 с.
11. *Поліпшення і підвищення* продуктивності чорнорябої худоби : матеріали наук. конф. по племінному поліпшенню і підвищенню продуктивності чорнорябої великої рогатої худоби / редкол. : Д. Ф. Лихвар (відп. ред.) [та ін.]. – К. : Держсільгоспвидав УРСР, 1959. – 100 с.
12. *Біохімія* сільськогосподарських тварин : наук. праці / НДІ землеробства і тваринництва західних районів УРСР ; редкол. : Д. Ф. Лихвар (відп. ред.) [та ін.]. – К., 1959. – Т. 12, вип. 3. – 108 с.

13. *Архів* Інституту сільського господарства Карпатського регіону НААН, оп. 1, спр. III 22(б). [Історична довідка про Науково-дослідний Інститут землеробства і тваринництва західних районів УРСР/ 1974 р.]. 8 арк.

14. *Основні напрями діяльності* [Електронний ресурс] // Сайт Інституту сільського господарства Карпатського регіону НААН. – Режим доступу: <http://inagrokarpat.ho.ua/index.html>